

Реферат на тему: "Читання віршів"

Тематично-літературні реферати

ЧИТАННЯ ВІРШІВ

Читання віршів базується на тій же основі, що й читання прози. Це відповідність інтонації авторському задумові правдивість відтворення живим словом змісту твору через художні образи, особливо через почуття й переживання самого автора. Проте в самому процесі читання прози і віршів існує істотна різниця. Вона проявляється в різній системі організації художньої мови. Мова вірша ритмічно організована. Вірш записується рядками не на цілу ширину сторінки, як у прозі, а стовпчиком, поділяючись часто на строфи. За формою вірш може бути з однієї або кількох строф, а навіть і з одного або кількох рядків. Мова вірша більш емоційна й експресивна, ніж мова прози. Вона "розвинулась як форма особливо наснаженої художньої мови"¹ Тому характеризується своєрідністю інтонації і особливим темпом, пов'язаним з більшою кількістю пауз, ніж це буває у прозі, а також "настановою на музичне звучання"³ Зрозуміло, що в таких особливостях вірша читець повинен добре орієнтуватися, оскільки вони вказують і на специфіку його читання. Зупинимось на них докладніше.

Першорядне завдання читця віршів полягає в тому щоб збагнути всю важливість його ритму, уміти вільно ким володіти як художнім засобом. Ритм, за висловом Б. А. Буяльського, це "пульс вірша", осмисленість якого "дає необхідні для читання впевненість, невимушеність".

Віршові рядки силабічного вірша не поділяються на стопи або такти. Проте їм властива наявність цезури, яка поділяє віршовий рядок на два піввірші. Кожний такий піввірш має свою синтаксичну завершеність.

У російській і українській поезії силабічна система віршування була панівною в XVI, XVII і в першій половині XVIII ст. З другої половини XVIII ст. вона переходить у силабо-тонічну систему віршування

У читанках для 1—3 класів силабічних віршів не вміщено. Проте в позакласному читанні вони можуть мати місце.

Силабо-тонічний (від гр. syllabe - склад і tonos — наголос) — це такий вірш, в якому рядки мають зазначену кількість складів і певне розміщення наголосів.

Тонічний (від гр. tonos — наголос) — це такий вірш, у якому кількість наголосів у рядках переважно однакова, але рядки не поділяються на стопи, не мають визначеної кількості складів. Система такого вірша не включає правильного чергування наголошених і ненаголошених складів. "Але в той же час тонічний вірш не відмовляється від використання можливостей попередніх систем (силабічної і слабо-тонічної.— Г. О.), внаслідок чого ґрунтовно збільшується кількість можливих ритмічних варіацій"¹.

Найбільш розповсюджена в нашій поезії слабо-тонічна система віршування. Одиницею ритму в ній виступає стопа, тобто група складів, з яких один наголошується,

а інші — ні. Стопи бувають двоскладові і трискладові. Кількість стоп у рядку вірша визначають його розмір або, метр. Розрізняють п'ять основних стоп силабо-тонічного вірша: хорей, ямб, дактиль, амфібрахій, анапест. .

Крім цих п'яти основних стоп, у силабо-тонічному вірші виділяють ще допоміжні стопи; пірихій і спондей, П і р и х і й —стопа, що складається з двох ненаголошених: складів. Спондей — стопа, що складається з двох наголошених складів. Самі по собі вони не можуть створити вірша, а тільки включаються в окремі рядки вірша як замітники ямба чи хорея.

Отже, правильне відчуття ритму читцем у процесі читання є засобом підсиленої виразності мови вірша, її емоційної напруженості, дає естетичну насолоду слухачам. І навпаки, порушивши ритм у процесі читання, читець позбавиться такого засобу впливу.

З-ритмом тісно пов'язана віршова пауза, яка обов'язково робиться в кінці кожного віршового-рядка. Проте її не можна зводити до механічного поділу віршових рядків. Вона повинна служити і розкриттю змісту твору, передачі різних відтінків почуття². ...

При читанні п'яти-шестистопних віршів необхідно також витримувати ц е з у р у (дат. caesura від caedo— відрубую), тобто поділ рядків такого вірша за допомогою віршової паузи на два піввірші.

На обрії хмаринка,
та серце винозоре,
а бачу над землею.
Знов усміх космонавта,
і дощик накрапає,
і видно далину...
я бачу у безкраї
мов зірочку ясну. (2,-186)

Цезура надає віршеві відповідної стрункості й розміреності. Порушення її послаблює естетичний вплив вірша та слухачів. Поза увагою читця не повинна проходити й рима. Як звукові повтори, вона поєднує ритмічні, інтонаційні й музичні елементи вірша.

і Завдяки закінченню і римі, вірш може звучати урочисто й енергійно ("Помагай", 1,14), легко і плавно("Сніжини", 1, 26). Під час читання вірша особливу увагу приділяємо тій римі, яка припадає на слова з важливим смисловим навантаженням. .

і Важливо не пропускати також засобу евфоніки (від гр. eu — добре і phone — голос, звук), тобто краси звучання окремих мовних, елементів — звукових повторів: асонансу повторення однакових голосних) і алітерації (повторення однакових приголосних), наприклад:

Цвіте червона Україна.
Де хвиля в берег б'є дзвінка,
там, де Дніпро гримить і лине,
уже залишила турбіни "-;:

міцна робочого рука. (3, 30)

Багаторазове повторення в строфі звука "Р" конкретизує дію електростанції, надає загальній картині величності, піднесеності, динамічності, отже, й експресивності. Тому слова з таким повторним звуком повинні прозвучати, величаво, піднесено, гордо, але без обігравання звукової сторони мови. . Читець повинен брати до уваги і строфу. За нею також тісно пов'язане і звучання вірша.

Строфа (гр. *strophe* — поворот, зміни) об'єднує групу віршових рядків, зв'язаних між собою певною системою рим та інтонацією, "Строфи мають і ритмічний, і музичний характер. В них виявляється ритмічний рух вірша. Разом з тим своєю повторністю вони посилюють і від чуті я Мелодії з звучанні вірша. В строфі набуває завершення мелодії вірша"¹.

Таким чином, вона створює логічно-емоційну завершеність тих віршових рядків, що входять до її складу. Тому при читанні треба дотримуватись такої завершеності строф, Після кожної з "їх доцільно робити тривалі паузи. Це сприятиме чіткому сприйманню слухачами їх змісту, а через них і змісту віршованого твору.

БАЙКА

"Байка — невеличкий, здебільшого віршований повчально-гумористичний чи сатиричний твір з алегоричним змістом, у якому людське життя відтворюється або в образах тварин, рослин і речей, або звернене до простих і умовних стосунків"¹.

Байка близька до казки (про тварин). З неї вона й бере свій початок. Тому дійові особи в ній часто нічим не відрізняються від казкових: наділені тими ж сталими рисами характеру, часто поділяються на позитивних і негативних. На відміну від казки та інших жанрів, байка складається з двох частин: розповіді й повчання (моралі), яка подається в афористичній формі й містить головну думку твору. Виступати мораль може на початку твору ("Лебідь, Щука і Рак" (3,142) або в кінці ("Чиж та Голуб" (2,80). Зустрічаємо байки, в яких авторська мораль відсутня ("Муха й Бджола" Л. Глібова). В таких випадках вона впливає безпосередньо з розповіді.

Слід відзначити й те, що серед інших жанрів байка найбільше дає можливість читцеві розкрити ідейний зміст. Тому вимагає особливої роботи над текстом, незалежно від того, чи вона з мораллю чи без моралі. І в першому, і в другому випадках читець повинен яскраво бачити своє творче завдання, прагнути якомога ближче донести до слухачів ідейну спрямованість, зробити па них відповідний естетичний вплив.

"Те, що ідея байки часто виявляється сформульованою самим автором,— пишуть Т. Завадська та М. Шевельов,— аж ніяк не звільняє виконавця від необхідності підкорити своє виконання розповідної частини розкриттю і донесенню тієї ідеї. Мораль байки підведе підсумок, а розповідна частина повинна цей підсумок підготувати, зробити його максимально переконливим, наочним".

Щоб полегшити попередню роботу над текстом байки, варто взяти до уваги пораду Г. В. Артоблевського — розчленувати її за композиційною побудовою: експозиція, зав'язка дії, розвиток дії, розв'язка. "Від того,— пише Г. Артсблевський,— наскільки

чітко уявляє собі читець план байки і її поділ на частини, залежить композиційна чіткість виконання. Частини твору, що виконуються — це як би сходини, і перехід з однієї на другу супроводжується змінами тону, відтінюється паузами, переломом темпу; ритму мови і т. ін. засобами, вибір і застосування яких впливає з конкретного змісту твору"¹.

Щоб не порушити під час читання байки специфіки її як жанру, слід, по-перше, не забувати, що байка — це так званий вільний вірш, тобто з різною кількістю стоп віршованих рядках і астрофічною будовою, і вимагає [дотримування в кінці кожного віршованого рядка відповідних пауз; по-друге, основний тон виконання повинен бути природний, переконливий і не сумний, оскільки зображення в байці подається у формі розповіді з наявністю розгорнутого діалога. Крім нього, байці властиві ще елементи комізму. Отже, читець повинен виступати перед слухачами як співбесідник, який емоційно розповідає їм про "цікавий повчальний випадок, з якого вони повинні взяти той чи інший урок практичної моралі"³. По-третє, обов'язково враховувати мову автора і мову алегоричних образів. І Правильність читання авторської мови залежить від того, і наскільки читець визначить ставлення автора до зображуваних ним подій, їх оцінку, його думки, почуття, наміри у зв'язку з цими подіями. Так, наприклад, розповідаючи про Чижику, з яким трапилось нещастя ("Чиж та Голуб", 2,80), автор ставиться зі співчуттям до нього: називає його сердегою ("Сердега в клітці рветься, б'ється...").

У казці "Лебідь, Щука і Рак" (5, 142) -навпаки: непогодженість між собою дії персонажів і, як результат, даремні їх старання, викликають усмішку:

От троє разом запряглись,
смикнули—катма ходу...
Щоб за морока! Що робить?
А й невелика, бачся, штука,—
так Лебідь рветься підлетіть,
Рак упирається, а Щука тягне в воду.
Хто винен з них, хто ні — судить не нам,
та тільки хура й досі там.

Такі почуття, настрої автора повинні-знайти своє вираження у відповідних інтонаціях та її відтінках.

Мова персонажів читається з обов'язковим урахуванням їх індивідуальних особливостей, зовнішності, характеру, дії, поведінки, вчинків, оскільки під тваринами, рослинами чи речами ми розуміємо людей з різними характерними рисами, "не тільки психологічними, а й соціальними,; професіональними, віковими тощо"¹. Отже, головним у читанні мови персонажів (зокрема тварин), є передача характерних рис людей, а не тварин. "Характер передачі мови алегоричних персонажів,— пише Є. Язовицький,—залежить не від тих чи Інших звірячих масок, а від конкретних людей, що за ними ховаються, від тієї соціально-побутової обстановки, в якій вони діють, і від цілого ряду інших обставин: цільової настанови, завдань виховання, а найголовніше — від Ідеї твору"³. Тому всяке силкування перевтілюватись в образ персонажа, грати його

перед слухачами, може привести до руйнування основного спрямування твору.

Показувати персонажів (проте не грати їх) можна тільки з тих випадках, коли в їх поведінці проявляються поведки, звички безпосередньо їм властиві. Це може послужити засобом емоційного впливу на слухачів.

Відповідні вимоги ставляться й до читання моралі байки. Оскільки вона завжди виступає як узагальнення розповіді, як висновок з певною нотою повчання, напучування, то тривалість читання її диктується тільки правильністю визначення завдань наскрізної дії. Читець чітко розуміє своє творче завдання і відповідно з ним діє словами: висміює, таврує брехуна, боягуза, егоїста, підлабузника, ледаря тощо протягом усього твору, а потім робить з цього певні висновки.

Тому читати мораль потрібно не нав'язливо, не навмисно, а глибоко реалістично, відверто, широко. Перед і після неї доцільно робити довгі паузи, щоб зосередити увагу і стимулювати до осмислення почутого.

Лебідь. Шука Рак

Головна думка твору, де лад і згода в колективі, там робота робиться, а де безладдя — навпаки. ** : Головна мета, читання та аналізу байки з дітьми: розкрита головну думку байки, засудити даремну працю Лебедя, Щуки і Рака, дати зрозуміти, якою повинна бути справжня суть колективної праці, протиставивши дію алегоричних образів.

З а в д а й н я наскрізної дії Д о ч а с н и І .

Зосередити увагу учнів на слухання байки.

раз, що неузгоджена праця гуртова не дає бажаних результатів. Викликати в уяві дітей тотожні протилежні картини дійсності, зробити певне узагальнення.